У далекій від нас країні жила собі одна заможна вдова з трьома дочками. Дві з них були їй рідні, а третя — пасербиця. Вдова своїх доньок дуже любила, гарно їх одягала й усі їхні примхи сповняла. А вже ту, нерідну доньку, так ненавиділа, що ані наїстись як слід їй не давала, тільки все лаяла та до праці силувала. Ще й на світ не благословиться, а вже та бідна пасербиця була на роботі, вже й сонце давно лягло спочивати, а вона все ще мусила працю кінчати. А тим часом навіть за спільний стіл сісти не сміла. Та й як же їй було з такими панянками попліч сідати, коли ж ходила вона в старих лахах, а спала просто на долівці, під піччю! Цілими днями й доброго слова ні від кого не чула, бо мачуха все її вичитувала, а сестри коли й озивались до неї, то лише з глумом і глузуванням. Найбільше ж усі чіплялись до неї за те, що вона раз у раз була замазана попелом. Тому й звали її не хресним найменням, а вигадали для неї прізвисько Попелюшка.

Так і животіла з дня на день сирота Попелюшка. А коли ж стало їй шістнадцять років, вилюдніла вона, випросталась, стала гнучка, як молода тополя, а з лиця гарна-прегарна. Тільки про те ніхто не знав, крім самої криниці, з якої Попелюшка вмивалася. Та й як би комусь про те сказати, коли ж зла мачуха нікуди пасербиці не пускала, ні на забави, ні навіть до храму Божого? Коли ж хтось приходив, то замурзана Попелюшка була в темному кутку за піччю, де не було нічого видно. Та що дужче кращала Попелюшка, то все більше лютилась мачуха, бо ж боялась вона, що всі вважатимуть її пасербицю за далеко гарнішу, як були її рідні доньки.

Попелюшка була не тільки красна, але й добра, й розумна, й терпелива. Все вона зносила покірно, всім радо служила, ні в чому не перечила, ні від чого не викручувалась. Ще здебільшого була й весела. Тільки ж тоді сумувала, коли ранком-рано, біжачи в поле трави для худоби жати, забігала на цвинтар, щоб причепурити матусину могилку. А коли на могилці бур’яни полола та квітки поливала, то часом не могла втримати свого жалю, аж іноді й гірке нарікання зірветься, бувало, з красних уст сирітки:

— Ой, нене моя, нене! Навіщо ж ти мене на цьому світі лишила? Чом не взяла з собою до темної домовини?..

Одного разу, як от так гірко проливала свої сльози, побачила на розложистому горісі, що виріс у головах могилки, гарнесенького пташка з блакитним і золотим пір’ячком. Мав той пташок напрочуд мудрі очка й так дивився на Попелюшку, немов розумів її горе. Аж вирішила Попелюшка, що як вдруге забіжить на цвинтар, то конче принесе тому пташкові бодай трохи кришечок.

Було це в суботу. Другого ж дня, в неділю, мачуха та її доньки почали з самого рана чепуритись, щоб іти на відпуст до церкви, бо ж за старих часів дівчата на відпустах часто собі й женихів знаходили. Того дня було ще й храмове свято, й людей посходилось із цілої країни видимо-невидимо. Кожному цікаво подивитись, коли кудись багато людей збереться, а до того на цей відпуст ще мав прибути й володар тієї країни.

Тому-то вже багато тижнів перед цим святом цілими ночами сиділа Попелюшка за дрібними вишиваннями та мережками для мачухи та її дочок. Попрала вона їм плаття, попрасувала нові горсетки[16] та попередниці[17], що довгий час у скрині лежали. А як прийшла нарешті та неділя, то її так заганяли, що мало голови бідне дівча не згубило. За одним заходом на три сторони її кликали, трьома ротами лаяли, шістьма руками загрожували! Коли ж мачуха та її доньки були вже прибрані та сяяли всякими оздобами, жодна Попелюшці для годиться й "дякую!" не сказала. Набундючились і, мов пави, посунули до церкви, а Попелюшці наказали все в хаті й на подвір’ї поробити, обід зварити й ще, поки додому повернуться, цілу велику мірку засміченої пшениці по зернятку перебрати, щоб було на посів чисте зерно.

Крутилась Попелюшка по хаті, поки все поприбирала та обід варити настановила, а потім сіла на хвильку біля столу, поглянула на ту велетенську мірку пшениці, перемішаної з куколем і просом, та й зажурилась: коли ж вона з тією працею буде готова?! Отже ж, будуть її

за те лаяти в святу неділю! А це чує вона: хтось тихенько стукає їй у віконце. Оглянулась Попелюшка, аж по той бік віконця сидить той красний пташок, що його вчора на матусиній могилці бачила, й дзьобає в шибу. Хутчій відчинила Попелюшка віконце ще й ласкаво запросила:

— Вітаю тебе, пташечко, здоров бувай у нашій хатині!

А пташок тільки — "чирик-чирик", влетів у хату, підлетів до столу та й поклав на обрус[18] великого горіха. А тоді повернувся до дівчини та й говорить до неї вже по-людському:

— Не турбуйся, серденько, пшеницею! Все буде вчасно зроблено. Ти ж розлупи оцього горішка, а що в ньому найдеш — це буде твоє.

Розкусила Попелюшка горішка, а з нього й випала їй на руки чудова сукня, таких барв, як пташок: блакитна й золотими зірками вишивана, немов ясна місячна ніч. А в сукні були загорнені блакитні панчішки та блакитні гарнесенькі черевички. Недовго міркувала Попелюшка, вибігла до криниці, швиденько вмилася, в комірці переодяглась, поглянула на себе в воду й аж сама зачудувалась: була вона така гарна в цьому чарівному одягу! А пташок облетів її кругом та й говорить:

— Не марнуй же часу, дівчино, а поспішай просто до церкви! Не бійся нічого, тільки сама собі потихеньку скажи: "Імла за мною, імла передо мною!" — й тоді жодне людське око тебе не побачить.

Дуже гарно подякувала Попелюшка доброму пташкові, мов вітер, майнула на відпуст. Народу була повнісінька церква, дарма що ще служба Божа не починалась. Та коли побачили люди таку гарнесеньку панночку в такій гарній суконці й малесеньких черевичках, то кожен радо вступивсь їй із дороги, щоб дати відповідне місце аж біля самого вівтаря. І отож як зашелестіла Попелюшка своїми шовковими шатами, обернув назад голову й володар тієї землі. Обернув і не міг відвести очей від красуні, що тихенько стала навколішки й почала молитись. А

володар все на неї дивився, аж поки не почалась служба Божа. А він мав красного сина, якому саме приходило повноліття. От і думав володар, що для того юнака не могла б бути краща дружина, як ця чудова панночка. Тому тільки-но скінчилась служба й Попелюшка хутко вийшла з церкви, щоб встигнути додому, поки верне мачуха з доньками,— так само швидко вийшов і старий пан. Він хотів з нею зазнайомитись та розпитати: хто вона та якого роду? Та коли сюди-туди оглянувся,— вже ніде нема блакитної панночки, тільки довкола самі зелені поля в легенькій імлі.

Попелюшка ж, закрита імлою, прудко побігла додому. Глянула в хату: обід уже готовий, у мірці — чиста, перебрана пшениця, а на столі купками окремо лежить просо, кукіль та інші непотрібні зернятка, що пшеницю занечищували. Тоді Попелюшка миттю роздяглась, поскладала суконку, панчішки, черевички, засунула все в шкаралупку з горішка, сховала горішок за образом, одягла свої лахи й почала накривати стіл до обіду.

Прийшла мачуха з доньками, ані глянули вони на гарно перебрану пшеницю, навіть і про недільний обід не згадали. Всі їхні думки були біля тієї чудової панночки в блакитній суконці, що її вони бачили в церкві. Ну, хто ж вона є? Відкіль прийшла? Куди зникла?

— Ух ти, брудна Попелюхо,— каже одна сестра,— ти такої краси ніколи й у сні не побачиш!

А Попелюшка не витерпіла, усміхнулася лагідно та й каже:

— От, такої! Нащо ж мені сон, коли я її й так живу-живісіньку бачила!

— Де та як?

— А так,— відповідає Попелюшка,— була вона таки ж у нашому дворищі та на свою красу в нашу криницю дивилась.

А сестри так розсердились та розгнівались, мало лікті собі з досади не кусали, а потім вирішили забити криницю дошками, щоб того більше не було. Так і зробили.

Не минуло й кілька днів, як проголосили по місту чутку, що в прийдешню неділю буде володар краю святкувати повноліття свого сина-князенка. А після тієї урочистості буде в садах володаревих великий бал, на який кличуть всіх дівчат, які є в околиці.

Видима річ, що вдова з своїми дочками вже ні про що інше до кінця тижня не думали, як лише про той бал та про те, щоб якнайкраще там пописатись[19]. А рано в неділю вистроїлись[20], як на Великдень, майнули всі чимдуж до володаревого двору. Попелюшці ж наказали все в господарстві поробити, вечерю зварити, а щоб не було нудно, перебрати велику мірку пшона, в якому був пісок і різне дрібне насіннячко.

Попелюшка всі ранні праці враз поробила, потім вискочила на хвильку на матусину могилку, помолилась, квіточки полила й на горіха пильно дивилась: чи не побачить там того чарівного пташка? Смутно їй стало, коли його там не знайшла, й пішла додому, міркуючи: "Добре було б і мені на ті врочистості подивитись, та не можна бідній дівчині кожної неділі мати забави. Дяка тому пташкові й за ту радість, що дав мені минулої неділі".

І, весело приспівуючи, вступила в хату, щоб сісти за те пшоно. Аж гульк — пшоно все до зернятка перебране, аж вилискується, а на столі купками покладені пісок, кукіль та інші непотрібні зернятка. Зраділа Попелюшка, вхопила кукіль та все інше непотрібне й сипнула голубам, щоб і вони добре понаїдались. А сама пішла в хату знову та й думає: "Хоч подивлюся на свою блакитну суконку, що в горішку сховала!"

Вийняла з-за образа горішок, відчинила його, а відтіль випала їй на руки нова сукня: срібна, мов морозом погаптована. При ній — такі ж

панчішки й такі самі черевички. Аж в долоні заплескала з радості Попелюшка, переодяглась, глянула в вікна та й очей сама від себе не могла відірвати: така була красна.

Але що з того, що красна й красно одягнена, коли ж не знає, чи сміє вона піти з дому? Аж тут підлітають до неї голуби, та один з них і заговорив до неї по-людському:

— Не бійся, дитино, біжи мерщій до замку! Ми за тебе все вдома поробимо, трави нарвемо, коровам дамо, води наносимо й вечерю зваримо. Це нам все синьо-золотий пташок велів, а тобі ж казав, щоб ти собі добре гуляла, тільки щоб не спізнилась прийти вчасно додому. Так іди здорова!

Вийшла Попелюшка на вулицю, оглянулась на свої вікна, побачила, що голуби жваво метушаться й на подвір’ї, й у хаті, та й попростувала рівною дорогою до замку.

Як прийшла Попелюшка до замку, там саме починалися святочні врочистості. На підвищенні стояв гарний-прегарний князенко, якого оперізували лицарським мечем. Біля нього був старий володар, що з неспокоєм все дивився поміж дівчата, аж нарешті вгледів срібну панночку. Тоді стало його обличчя радісне, він зійшов з підвищення, взяв Попелюшку за руку й провів її на крісло, аж в перші ряди. Там і просиділа вона, аж поки скінчились урочистості й почався славний бал.

На балу ж підійшов до неї князенко й попрохав у танець. Так і перейшли вони вдвох поміж всіма зачудованими гостями цілим садом. Але коли були близько воріт, Попелюшка помислила: чи не час їй вже й додому вертати? А тоді й сказала сама собі: "Імла за мною, імла передо мною" — і враз стала невидимою.

Прибігла додому, швиденько перебралась, поховала в горішок свою красну одіж та й почала приправляти вечерю для мачухи та її дочок.

Незабаром і вони прийшли з балу. Не хотіли ні їсти, ні пити, а язики їм вертілись у роті, мов крила на вітряних млинах. Одна поперед одної свої враження викладали, князенка хвалили та про ту срібну красну панянку згадували. А найбільше ж їй заздрили, що сам володар її на крісла сісти запросив, а князенко перший танець із нею танцював.

— А чи не була то та сама панночка, що в минулу неділю приходила до церкви в блакитній сукні? — спитала сестер Попелюшка.

— А, що ти там, Попелюшище, на таких речах тямиш?! Була то інша, далеко за ту, блакитну, краща! Ти б здуріла, якби її побачила.

— От, такої! — на це Попелюшка.— Та ж я її добре бачила, й здалось мені, що була то панночка та сама.

— Де ж ти її бачила? — кинулись до неї й сестри, й мачуха.

— Вона по цій вулиці в срібних черевичках проходила й на наші вікна оглядалась.

— Ах, вона ж така негідниця! Хто їй дозволив у наші вікна заглядати? — закричали злі сестри. Й негайно позабивали всі вікна на вулицю дошками, щоб удруге та панночка не могла до них заглянути.

А тим часом князенко дуже засумував. Ще більш, як батькові, сподобалась йому срібна панночка. Шукав він її скрізь по всьому володарстві, коли ж побачив, що не знайде, заприсягнув, що не буде з жодною іншою женитись; перестав їсти й спати і враз помітно охляв. Бачить володар, що кепсько з його любим сином, покликав усіх мудреців, які були в володарстві, й питає в них ради, як ту дівчину знайти та як князенка врятувати? Три дні й три ночі думали мудреці, а нарешті, один і каже:

— Я маю добру раду!

— Говори! — велить володар.

— Зроби, володарю, новий бал і звели, щоб на нього прийшли всі дівчата з володарства. Мовляв, князенко хоче собі вибрати дружину.

— Добра рада! — похвалив мудреця володар.— Нехай їдуть гінці по всіх усюдах та на сурмах сурмлять, що в неділю буде бал й заручини князенка.

А князенко й говорить:

— Добре, тату, казати: бал і заручини! А що ж, як вона не прийде? Або не почує, як сурмачі сурмитимуть?

— І справді! — каже господар.— Може, десь буде далеко й не почує... Як же тепер зробити? Ну, скажіть ви, мої мудрі мудреці!

Знову думали мудреці три дні й три ночі. Нарешті вже другий і говорить:

— Маю думку!

— А яку? — питає володар.— Говори відразу!

— Великий володарю, завтра — неділя. Вже нічого не встигнеш зробити. Хіба тільки одно: пообіцяй, що коли та красна панянка завтра на бал з’явиться, то ти всім жебракам, що є в твоєму володарстві, подаруєш на зиму по парі нових черевиків, нові торби та по цілому буханцеві хліба. Жебраки ж тоді всіх повідомлять на бандурах.

— Ще й кожному поводиреві дам по цукерку, хай тільки буде, як хочемо,— згодився володар.

Відпустив мудреців і пішов спати.

Але цієї ночі мало в яких хатах, де були дівчата, спали. Там усі готувались до завтрашнього балу в замку. А найдужче чепурились вдовині доньки. І чого вони тільки не робили, щоб бути гарними, й по що вони тільки не ганяли бідної Попелюшки! А в неділю вранці, коли вже вистроїлись та виходили з матір'ю з хати, звеліли Попелюшці, щоб ні обіду, ні вечері не варила, але витрусила з печі сажу й перебрала дві мірки брудного й занечищеного маку.

Хоч і не мріяла Попелюшка бути знову на балу в замку, але, коли почула такий розказ, дуже посмутніла. Хто ж бо в неділю святу сажу трусить? А перебрати дві мірки маку... На це ж треба півроку!.. Сіла вона за стіл та мало-мало не плаче. Аж чує: хтось стукає у віконце. Оглянулась і бачить: знову той синьо-золотий знайомий пташок у хату проситься й горішка в дзьобику тримає.

— Не журись, Попелюшко! Все буде дуже добре. Ось маєш нову сукню на бал. Піди одягнися. Тільки спочатку винеси надвір коші з маком. Голуби тобі все враз переберуть. А за комин також не турбуйся: чорний кіт обіцяв, що він димарем кілька разів пролізе й усю сажу витрусить. Так іди щаслива, тільки не спізнюйся додому!

Вхопила Попелюшка коші з маком, висипала їх на дворі, розкусила горішок, а відтіль випала суконка, вся золотом ткана, золоті прозорі панчішки й золотом куті чудові черевички.

Подякувала дівчина любому пташкові, перепросила голубів і чорного кота, що дає їм у неділю важку працю, одяглась, подивилась у воду — й отямитись не могла. Дійсно, такої красуні, як була тепер сама, вона й у сні не бачила.

До володаревого замку прибула Попелюшка в золотій одежі саме на початок балу. Як побачив її князенко — так враз і ожив. Подав їй свою руку й зараз узяв до танцю.

А в палатних садах людей повно-повнісінько! Та всі на Попелюшку дивляться не надивляться, а красі її та одежі не надивуються. І засоромилась Попелюшка. Стало їй ніяково, що вона, служниця своєї мачухи та нерідних сестер, стала осередком уваги з боку князенка, володаря, значних панів і такої кількості людей. Почервоніла вона, як вогник, і, коли князенко підвів її до свого тата-володаря та мами-володарки й почав говорити, що вибрав її собі за наречену, промовила в думці: "Імла — за мною, імла — передо мною" — й враз, немов під воду пішла, зникла, неначе ніколи й не стояла попліч з князенком. Тоді, невидима, майнула вона до виходу з палатних садів, щоб якнайшвидше прийти додому та вже не дати себе більше звести жодним чарам.

Але князенко був хитріший за свого тата. Відчував він, що вона й тепер так несподівано з балу втече, як втекла минулого разу, й слід за собою замете. І тому звелів, як тільки та дівчина в палатних садах з’явиться,— перед виходом із саду вилити кілька бочок густого меду. Мовляв: як ускочить вона в мед, прилипне й тоді не матиме як утікати.

Отож як вибігла невидима Попелюшка з саду, то й почула, що ніби хтось її вхопив за черевички. Смикнула вона ніжку раз, смикнула вдруге та, що була легесенька, як пушинка, висмикнула ногу з одного черевика, що так і вліпився в мед. А черевичок, як від неї відділився, враз став видимий. Слуги кинулись до нього, перелякана ж Попелюшка чкурнула чимдуж далі в одному черевичкові. Так і добігла вона, шкутильгаючи, просто додому. Зараз переодяглась у свої лахи, але від хвилювання забула свою золоту сукню всунути в горішок, золотий же черевичок від меду відмила й повісила сушитись над піччю.

Аж незабаром повернула й мачуха з доньками. Такі схвильовані, такі роздратовані! І не глянули вони ні на перебраний мак, ні на Попелюшку, уст не зачиняли, тільки про дивовижну золоту панночку оповідали та

осуджували, яка вона нечемна, що навіть від свого нареченого-князенка втекла!

— І хто б вона могла бути? — повторювали раз по раз усі три.

Аж тим часом ціле вдовине обійстя наповнилось несподіваними приїжджими гістьми. Були то палатні слуги й володареві гості, а між ними й сам князенко. Увійшов він зі своїм ловчим просто в хату до вдови, хоча майже нічого не побачив у хаті з позабиваними вікнами, однак привітався та й каже:

— Невідома красуня в золотій сукні, що я її собі за дружину вибрав, стратила при виході з мого саду оцього золотого черевичка. Слід же другого черевичка та босої ніжки ведуть аж до цієї хати. Прошу ласкаво приміряти, щоб я знав, кому належить ніжка, що була в цьому черевику.

Зраділи вдовині дочки, вмить роззулись, таж нічого з того не виходило: перша ледве-ледве натягла маленького черевичка на великий палець своєї ноги, а друга ніяк не могла всунути п’ятки. Бачила це вдова й непомітно під столом передала своїм донькам гострий-прегострий ніж. Тоді перша, думаючи, що як стане вона князівною, пішки нікуди ходити не буде, тільки в кареті їздитиме, без жалів відкроїла собі великого пальця, а її сестра відшматувала собі цілу п’ятку. Але не помогло й те: і покалічені ноги не могли вміститись у малесенькому черевичкові.

Засмутився князенко, аж це йому ловчий і говорить:

— Світлий пане, дивіться-но: таж тут ще одно дівча за припічком ховається. Може, то їй належить цей черевичок?!

— Та Бог з вами! — закричала, махаючи на них обома руками, вдова. — То ж бо наша брудна Попелюшка. Лишіть її!

Але тим часом ловчий побачив другого золотого черевичка, що сушився над піччю. Подав Попелюшці князенко черевичка, а Попелющина ніжка так і шугнула в нього!

От зрадів тоді той князенко так, що й сказати не можна! Взяв ніжно за ручку Попелюшку та й говорить:

— Вітаю ж тебе, моя наймиліша! Даремно ти мене соромилась і від мене тікала. Прошу ж тебе: не відмовляйся й будь моєю дружиною!

Схилила Попелюшка красну голівку та бачить, що нема як далі викручуватись, й тихенько промовила:

— Хай станеться, як бажає ясний князенко!

Вхопила золоту сукню та черевички, вскочила в хату, вмить переодяглась й вийшла до князенка.

Тоді вивів її князенко з хати, посадив у повіз — й понесли їх коні, як вихор. Так швидко вилетіли вони з вдовиного обійстя, що ні сама вдова, ні її доньки навіть не встигли й рота роззявити. Хотіли були Попелюшку наздоганяти — та дарма праці: мачуха була вже стара, а доньки обидві шкутильгали через порізані ноги. Так і лишились вони в хаті з широко роззявленими ротами, бо їм віддих у грудях від злості та досади сперся.

А тим часом убога Попелюшка стала князівною, а потім і володаркою всієї країни. Тоді молодий володар роздав усім жебракам нові черевики й нові торби, як обіцяв, і з того часу в тій країні всі люди ходять обуті, а всі жебраки мають гарні писані торби.

[16] Горсетки — тобто корсетки — верхній жіночий одяг, пошитий в талію з кольорової тканини.

[17] Попередниця — фартух.

[18] Обрус — скатертина.

[19] Пописатись — показати себе.

[20] Вистроїтись — гарно вбратись.